

יעקב, החלום והמציאות!

לפרשת ויצא

הרב יצחק דור - ראש הישיבה

חז"ל בדבריהם במסכת ברכות (נה' עב') על החלומות אומרים כך: "אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, אין מראים לו לאדם אלא מהרהורי לליבו... אמר רבא תדע דלא מחוו ליה לאיניש לא דקלא דדהבא ולא פילא דעייל בקופא דמחטא (אדם לא רואה בחלום דברים שאינם הגיוניים כדוגמת דקל מזהב ופיל שנכנס בחור של המחט), וכהסברו של רש"י שם: "דבר שלא הורגל לראות ולא הרהר בו מעולם".

כלומר, יעקב אבינו המגיע למקום בו החליט הקב"ה שישן, כפי שנאמר "ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש", חולם חלום. מתוך חלומו של יעקב אנו יכולים לראות מהם הרהורי ליבו. מחשבותיו של יעקב הם אכן הסולם המחבר בין השמים לארץ. התוכן הרוחני של הקשר של הקב"ה עם העולם הזה. יעקב איש תם יושב אהלים. כל מה שהוא רוצה זה קשר רוחני עם הקב"ה. יש עולם של מעלה ויש עולם של מטה, המלאכים הם המקשרים בין העולמות בחלומו של יעקב, ויעקב הרואה מהרהורי ליבו, נמצא במקום הרוחני הזה, המקשר בין העולמות.

יעקב א"כ חי בעולם הזה בספירה רוחנית מאוד משמעותית, רוחניות נוכחת הממלאת את אישיותו. הסולם זה העולם הפנימי שלו.

"והנה ה' ניצב עליו, ויאמר", כאן ניתן לפי הפשט להסביר שזאת תחילת הנבואה, כאן מתחילים דבריו של הקב"ה!

הקב"ה לכאורה "מוריד" את החזון הגדול, את הרוחניות ואת הקשר לעולם העליון לדברים ארציים וחומריים. למשנה מעשית ומדויקת.

א. ירושת ארץ ישראל, ובה לא רק הבטחה אלא גם ציווי, "ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה", כלומר ירושת הארץ תלויה גם ב"ופרצת", נקיטת עמדה בכח ובגבורה, כך לפי פרשנותו של רש"י למילים הללו.

ב. מימושה של ברכת אברהם, "ונברכו בכך כל משפחות האדמה ובזרעך". כלומר משימה של להיות אור לגויים.

ג. הבטחה על שמירה פיזית בגלות של לבן הארמי.

ד. הבטחה על שיבת יעקב לארצו, מעין קיבוץ גלויות לאחר הגלות.

תכני הגלות והגאולה בדבריו של הקב"ה מסיטים באופן ברור את הדיון מהרהורי ליבו של "האיש התם יושב האהלים" שרצונו בדבקות בה', לתוכנית מאוד מעשית, חומרית ומדויקת של ירושתה של הארץ והאחזות בה.

אבל, מענין לראות שיעקב אבינו נשאר איש תם יושב אהלים. כשהוא מסכם את ההתגלות הוא אומר: "אם יהיה אלוקים עמדי, ושמרני בדרך הזה אשר אנוכי הולך ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש, ושבתני בשלום אל בית אבי והיה ה' לי לאלוקים והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלוקים וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך".

בפירוש פשוט, דרישותיו החומריות הם מינימליות "לחם לאכול ובגד ללבוש" שמירה שלא ימות, אבל בעיקר לחזור בשלום ולעבוד את ה' שוב בארץ ישראל. הוא נשאר כולו רוחני.

יש לדייק את הפרשנות למילים של יעקב "והיה ה' לי לאלוקים". הרי הקב"ה הבטיח לו: "והנה אנוכי עימך", ומה זאת האמירה "והיה ה' לי לאלוקים". חוץ מזה האם המשפט הזה הוא תנאי שיעקב מתנה כשאר התנאים: "ושמרני...לחם לאכול ובגד ללבוש" וכו', או שהוא חלק מהנדר של יעקב, מה יעשה בשובו בשלום.

רש"י אומר שזה חלק מהתנאי, והפירוש של "והיה ה' לי לאלוקים" הוא בקשה של יעקב שלא יהיה פסול בזרעו.

ראשונים אחרים הולכים בעקבות דברי חז"ל במדרשים, ורואים בזה חלק מהנדר של יעקב. מה שהוא עתיד לעשות.

אומר הרד"ק: "שיהיה מתבודד לעבודת האלוקים ולא מתעסק עוד בעסקי העולם כל ימי חייו". ואכן כשיעקב חוזר לא"י מספרת לנו התורה "ויבוא יעקב שלם עיר שכם... ויבן שם מזבח ויקרא לו א-ל אלוקי ישראל". ממש קיום נדרו והבטחתו. "ושבתי בשלום" – "ויבוא יעקב שלם", "ויקרא לו א-ל אלוקי ישראל" – "והיה ה' לי לאלוקים".

והנה זה פלא. האיש הקדוש והרוחני הזה, אבינו יעקב, נאלץ לזנוח את היותו "איש תם יושב אהלים" ולברוח ולעסוק בצאן ובחומריות רבה. ממש לא אוהלי שם ועבר!, לאחר מכן כשהוא חוזר "שלם", "ובשלום" לארץ ישראל, הוא נאלץ להלחם בשכם ובבנותיה בגלל מעשה דינה (ואולי לכן גם סיבה נוספת לכעסו הגדול), במקום לשבת בשלווה ולעסוק ברוח הוא יאלץ מעתה לעסוק בביטחון ובהגנה: "עכרתם אותי להבאישיני ביושב הארץ... ונאספו עלי והיכוני...". כלומר החלום לשקט רוחני נגוז.

ובנקודת הזמן השלישית בה בקש יעקב לשב בשלווה, קפץ עליו רוגזו של יוסף, ופרשתו מטלטלת את חייו הרוחניים. מאז אותו אירוע לא התייחד עימו דיבורו של הקב"ה, והוא חזר אליו רק לאחר עשרות שנים כשנודע לו שיוסף חי: "ותחי רוח יעקב אביהם". כלומר יעקב אבינו אינו מצליח לממש את חזונו הרוחני, חזון הסולם ולהיות כמלאכי מרום. הקב"ה מכוון את חייו להתמודדות יום יומית בביטחון, בפרנסה (כלכלה) ובמתחים בתוך משפחתו (בעיות חברה).

לפי פשטם של דברים כבר בתחילת החזון מנסה הקב"ה לומר ליעקב שענינו בעולם הוא בניית האומה הישראלית וירושת הארץ תוך כדי התמודדות אינסופית, בביטחון כלכלה וחברה.

אולי בעצם זה מה שמראה הקב"ה ליעקב. יעקב ביקש: "והיה ה' לי לאלוקים". הקב"ה התגלה אליו ואמר לו "אני ה' אלוקי אברהם אביך ואלוקי יצחק..." אמר יעקב: אני מבקש לזהות מהו אלוקי יעקב, מה הנקודה המיוחדת שלי שיאמרו גם אלקי יעקב (כך פירשו האור"ח והאלשיך הקדושים).

הקב"ה מראה ליעקב שאברהם היא הנקודה שמגיעה לא"י אחרי הנדודים, "לך-לך", האלוקי של ההליכה. אלוקי יצחק זוהי התיישבות בארץ "שכון בארץ אשר אומר אלך", והחידוש של אלוקי יעקב שהוא מגלה את ההתמודדות והקשיים המוציאים אותו מאהלי שם ועבר, מעמתים אותו עם עשיו ולבן, שכם ויוסף, עד הסיום הנפלא של "שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד!", בשעת מיתתו של יעקב.